

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

10/11/1431

102994

دانشگاه پیام نور - کانون علمی و فرهنگی پشت نخلستان	
۲	شماره کتاب
۱۶۶	شماره قفسه
۸۶۵۰۱۴	شماره ثبت کتابخانه

دانشگاه پیام نور

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه علوم تربیتی

عنوان پایان نامه

بررسی تأثیر آموزش به روش تفکر استقرایی بر یادگیری
درس دستور زبان فارسی در دانش آموزان پایه پنجم ابتدایی
منطقه چهار شهر تهران - سال تحصیلی ۸۳-۱۳۸۲

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته برنامه ریزی درسی

مؤلف:

سیده سیما هاشمی

استاد راهنما:

آقای دکتر مهران فرج اللهی

استاد مشاور:

خانم دکتر فاطمه کوپا

تیرماه ۱۳۸۳

۱۰۴۹۹۴

۱۳۸۳ / ۲ / ۱۶

پایان نامه تحت عنوان: بررسی میزان تأثیر آموزش به روش تفکر استقرایی بر یادگیری درس دستور

زبان فارسی در دانش آموزان پایه پنجم ابتدایی منطقه چهار شهر تهران

که توسط: سیده سیما هاشمی تهیه و به هیأت داوران ارائه گردیده است مورد تایید می باشد.

تاریخ دفاع: ۱۳۸۲/۴/۱۸ نمره: ۱۹/۵ درجه ارزشیابی: عالی

اعضای هیأت داوران:

نام و نام خانوادگی هیأت داوران

مرتبۀ علمی امضاء

۱- استاد راهنما: جناب آقای دکتر مهران فرج اللهی

استادیار

۲- استاد راهنمای همکار یا مشاور: سرکار خانم دکتر فاطمه کوپا

استادیار

۳- استاد ممتحن: جناب آقای دکتر بهمن زندی

استادیار

۴- نماینده گروه آموزشی: جناب آقای دکتر بهمن زندی

استادیار

تقدیر

زیننده ترین مراتب امتنان ، سپاس و تقدیر خود را به پیشگاه استاد بزرگووارم جناب آقای دکتر فرج اللهی تقدیم می کنم که گذشته از قبول هدایت و راهنمایی این پژوهش همیشه با کلام خود که منبعث از تعهد ، آگاهی و خلوص ایشان در تحقق اهداف متعالی آموزش و پرورش است ، حقیر را به باورهای ذهنی و خلق تعهدات در راستای شناخت و آفرینش راه یادگیری تشویق نمودند . و از استاد گرانقدر سرکار خانم دکتر کوپا که صمیمانه و مسئولانه حقیر را در مشاورت این پژوهش یاری نمودند و با دقت نظر خاص خود بر اعتبار کوشش این حقیر افزودند کمال تشکر را دارم .

همچنین از جناب آقای دکتر موسی کاظمی و سایر اساتید معزز که در تمامی مراحل پژوهش مرا یاری نمودند صمیمانه تشکر می کنم .

تقدیم

به مهربان مادرم که :

در زحمت من چه رنج‌ها برد ، تا بر غنچه گل شکفتن آموخت

به اندیشمند پدرم که :

با من ز وفا سرِ وفا گفت ، تا شیوه راه رفتن آموخت

به بزرگوار همسر و عزیز فرزندم که :

صبوریشان مرا توان ادامه راه بخشود .

نام خانوادگی دانشجو: هاشمی

نام: سیده سیما

عنوان پایان نامه: بررسی میزان تأثیر آموزش به روش تفکر استقرایی بر یادگیری درس دستور زبان

فارسی در دانش آموزان پایه پنجم ابتدایی منطقه چهار شهر تهران

استاد راهنما: آقای دکتر مهران فرج‌اللهی

استاد مشاور: خانم دکتر فاطمه کوپا

مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد رشته: علوم تربیتی

گرایش: برنامه ریزی درسی

دانشگاه: پیام نور دانشکده: ادبیات و علوم انسانی

تاریخ فارغ التحصیلی: تیرماه ۸۳ تعداد صفحه: ۷۲

کلید واژه ها: آموزش - یادگیری - الگوی تفکر استقرایی - دستور زبان فارسی - آموزش ابتدایی

چکیده:

این پژوهش به منظور دستیابی به میزان تأثیر کاربرد الگوی استقرایی بر یادگیری دانش آموزان در درس دستور زبان فارسی انجام شده است. پژوهشگر در یک تحقیق شبه آزمایشی از نوع دوگروهی ناهمسان با پیش آزمون و پس آزمون، از میان جامعه آماری دانش آموزان پایه پنجم ابتدایی منطقه چهار شهر تهران با استفاده از روش نمونه گیری خوشه ای طبقه بندی شده، دو کلاس پنجم از یک مدرسه پسرانه و دو کلاس پنجم از یک مدرسه دخترانه را به عنوان نمونه آماری انتخاب نموده و سپس به طور تصادفی هریک از دو کلاس را به عنوان گروه گواه و آزمایش در نظر گرفت. گروه گواه جهت تدریس با روش سنتی و گروه آزمایش جهت تدریس با روش تفکر استقرایی در درس دستور زبان فارسی انتخاب شدند.

محقق پس از تهیه طرح درس دستور زبان فارسی پایه پنجم ابتدایی به روش استقرایی و تهیه ابزار اندازه گیری که سئوالات پیش آزمون و پس آزمون بودند، پس از اطمینان از روایی و اعتبار آنها پیش آزمون را قبل از آموزش و پس آزمون را پس از اجرای آموزش برگزار نمود. سپس اطلاعات به دست آمده را جمع آوری و با استفاده از آمار توصیفی و استنباطی مورد بررسی، تحلیل و مقایسه قرارداد و فرضیه پژوهش به وسیله آزمون t مبتنی بر مؤثرتر بودن آموزش به روش تفکر استقرایی نسبت به روش سنتی مورد تأیید قرار گرفت. از نتایج دیگری که از این پژوهش به دست آمد می توان به افزایش معنا داری، سرعت و دوام یادگیری و افزایش مهارت های ارتباطی و شناختی و عاطفی مرتبط با اهداف درس فارسی دوره ابتدایی اشاره نمود.

فصل یکم : طرح پژوهش

۲	۱-۱- مقدمه
۴	۲-۱- بیان مسئله
۵	۳-۱- اهمیت مسئله
۶	۴-۱- اهداف پژوهش
۶	۵-۱- فرضیه پژوهش
۶	۶-۱- تعاریف عملیاتی
۷	۷-۱- متغیرهای پژوهش

فصل دوم : پیشینه پژوهش

۹	۱-۲- مقدمه
۹	۲-۲- برنامه ریزی درسی
۹	۱-۲-۲- هدف های آموزشی و پرورشی
۱۰	۲-۴-۲- محتوا
۱۰	۱-۲-۲-۲- اهمیت و نقش زبان
۱۱	۳-۴-۲- روش های تدریس
۱۱	۱-۳-۲-۲- خانواده الگوهای رشد و ویژگی های شخص
۱۲	۲-۳-۲-۲- خانواده الگوهای تعامل اجتماعی
۱۲	۳-۳-۲-۲- خانواده الگوهای رفتاری
۱۲	۴-۳-۲-۲- خانواده الگوهای داده پردازی
۱۳	۴-۲-۲- مواد و وسایل
۱۳	۵-۲-۲- ارزشیابی
۱۳	۳-۲- تفکر استقرایی
۱۴	۱-۳-۲- یادگیری طبقه بندی کردن
۱۴	۲-۳-۲- سه شیوه تدریس
۱۵	۱-۲-۳-۲- تکوین مفهوم
۱۷	۲-۲-۲-۲- تفسیر مطالب
۱۸	۳-۲-۳-۲- کاربرد اصول
۱۹	۳-۳-۲- مراحل الگوهای تدریس
۱۹	۱-۳-۳-۲- مراحل
۱۹	۲-۳-۳-۲- سیستم اجتماعی
۱۹	۳-۳-۳-۲- اصول واکنشی
۲۰	۴-۳-۳-۲- سیستم حامی

۲۰	۴-۳-۲- کاربرد
۲۱	۵-۳-۲- نمودار خلاصه الگوی تفکر استقرایی
۲۳	۴-۲- مروری بر پژوهش های انجام شده

فصل سوم : روش پژوهش

۲۵	۱-۳- مقدمه
۲۵	۲-۳- طرح پژوهش
۲۵	۳-۳- جامعه آماری
۲۶	۴-۳- نمونه آماری
۲۶	۵-۳- ابزار اندازه گیری
۲۷	۶-۳- اعتبار ابزار اندازه گیری
۲۸	۷-۳- روش جمع آوری اطلاعات
۲۹	۸-۳- روش تحلیل داده ها
۳۰	۹-۳- نمونه ای از تدریس به روش تفکر استقرایی

فصل چهارم : تجزیه و تحلیل داده ها

۳۶	۱-۴- مقدمه
۳۷	۲-۴- تحلیل داده ها
۳۷	۱-۲-۴- تحلیل داده ها با استفاده از آمار توصیفی
۴۵	۲-۲-۴- تحلیل داده ها با استفاده از آمار استنباطی
۴۵	۱-۲-۲-۴- آزمون فرض مقایسه میانگین های گروه گواه و آزمایش
۴۶	۲-۲-۲-۴- آزمون فرض مقایسه میانگین های گروه اول گواه و آزمایش
۴۷	۳-۲-۲-۴- آزمون فرض مقایسه میانگین های گروه دوم گواه و آزمایش

فصل پنجم : بحث و نتیجه گیری

۴۹	۱-۵- مقدمه
۴۹	۲-۵- خلاصه پژوهش
۵۰	۳-۵- یافته های اصلی پژوهش
۵۰	۴-۵- یافته های جنبی پژوهش
۵۲	۵-۵- محدودیت ها
۵۲	۶-۵- کاربردها
۵۲	۷-۵- پیشنهادات
۵۳	۸-۵- پیشنهادات به علاقمندان تحقیق بیشتر در زمینه موضوع پژوهش

پیوست ها

۵۸	پیوست (الف) . سوالات پیش آزمون
۶۱	پیوست (ب) . سوالات پس آزمون
۶۵	پیوست (ج) . نقشه شهر تهران
۶۶	پیوست (د) . نقشه منطقه چهار تهران
۶۷	پیوست (ن) . آمار آموزشگاه - کلاس - دانش آموز دوره تحصیلی ابتدائی در سال تحصیلی ۸۳-۱۳۸۲
۶۸	پیوست (و) . آمار آموزشگاه - کلاس - دانش آموز شهر تهران در سال تحصیلی ۸۳-۱۳۸۲
۶۹	پیوست (ه) . آمار معلمان رسمی و پیمانی به تفکیک مدرک تحصیلی (مرد وزن) در سال تحصیلی ۸۳-۱۳۸۲
۷۰	پیوست (ی) . اهداف آموزش زبان فارسی در دوره ابتدایی

فهرست جداول

۱۶	جدول ۱-۲ تکوین مفهوم
۱۷	جدول ۲-۲ تفسیر مطالب
۱۸	جدول ۳-۲ کاربرد اصول
۳۴	جدول ۱-۳ تعیین جنبه های شاخص موضوع تدریس
۳۸	جدول ۱-۴ نمره های دو گروه در پیش آزمون درس دستور زبان فارسی
۳۹	جدول ۲-۴ نمره های دو گروه در پس آزمون درس دستور زبان فارسی
۴۰	جدول ۳-۴ شاخص های آماری آزمون های سنجش پیشرفت تحصیلی در مورد هر دو گروه آزمایش و گواه
۴۱	جدول ۴-۴ توزیع نمرات گروه اول گواه
۴۲	جدول ۵-۴ توزیع نمرات گروه اول آزمایش
۴۳	جدول ۶-۴ توزیع نمرات گروه دوم گواه
۴۴	جدول ۷-۴ توزیع نمرات گروه دوم آزمایش
۲۲	شکل ۱-۲ اثرات آموزشی و پرورشی

فصل اول

طرح پژوهش

۱-۱ مقدمه

امروزه توسعه به عنوان یکی از ضروریات زندگی بشر مورد توجه تمامی کشورها است و آنها سعی می کنند تا با اتخاذ تدابیر و راهکارهای مناسب به طراحی و اجرای نظام توسعه خود بپردازند، ضمن اینکه حرکت و دستیابی به توسعه محتاج به مبانی و زیر ساخت های مهمی می باشد که بدون توجه به این مبانی دسترسی به توسعه کاری مشکل می باشد.

توجه و اهمیت به پرورش نیروی انسانی مطلوب با توانایی های ذهنی و اطلاعات متناسب با توسعه یافتگی مهم ترین ویژگی کشورهای توسعه یافته می باشد، و نهاد آموزش و پرورش به عنوان مهم ترین نهاد در زمینه پرورش نیروی انسانی به شمار می رود. آموزش و پرورش با دوران کودکی، نوجوانی و جوانی سرو کار داشته و به شکل گیری و تثبیت شخصیت انسان ها در دوران مختلف سنی می پردازد و در این میان دوره کودکی مهم ترین دوران می باشد، چون کودکان بزرگ ترین سرمایه های هر کشور می باشند.

ثروت یک ملت و کیفیت زندگی جوامع در دهه های آینده به میزان سرمایه گذاری و نوع تربیت کودکان در هر جامعه بستگی دارد. آموزش و پرورش ابتدایی در کشورهای توسعه یافته مورد توجه جدی قرار دارد که از مهم ترین دلایل آن تأثیر زیاد علم و تربیت در دوران کودکی و خرد سالی می باشد بطوری که می گویند:

« العلم فی الصغر، کالنقش فی الحجر »

« علم در خردسالی مانند نقش بر سنگ است. »

دلایل اهمیت دوره ابتدایی از لحاظ سیاستهای توسعه ای شامل موارد ذیل می باشد:

۱- میزان زیاد تأثیر سیاست های توسعه و آموزش و پرورش در این دوره

۲- افزایش بازدهی آن در مقایسه با دو دوره دیگر

۳- میزان بالای دانش آموختگان در این دوره (طالب زاده، ۱۳۷۸).

افزایش کار آیی نظام آموزش و پرورش به پنج عنصر اصلی برنامه درسی یعنی: هدف، محتوا،

روش، مواد و وسایل و ارزشیابی بستگی دارد. هماهنگی و انسجام این عناصر از دیدگاه معلم به عنوان هدایت گر اصلی این نظام و نگرش مثبت نسبت به هر یک از فرآیندهای فوق می تواند موجب افزایش بهره وری و کارایی نظام آموزشی شود. اگر بپذیریم که معلم باید تسهیل کننده آموزش باشد، نه انتقال دهنده اطلاعات، او یک راهنما و هدایت گر به حساب می آید، چرا که در دنیای امروز با توجه به پیشرفت سریع علوم و تکنولوژی، نه میتوان به تمام دانش موجود دست یافت و نه می توان هر شخصی را با روش بخصوصی به کار تدریس و معلمی واداشت. اگر روش آموختن را به دانش آموزان یاد بدهیم، آنها خود، خواهند آموخت و هنر معلمی در تجلی تمام فعالیت های یاد دهی - یادگیری در امر تدریس می باشد.

معلم چنانچه آموزش های لازم را برای استفاده از این روش ها ببینند می تواند الگوهای نوین تدریس را در کلاسی که از حد اقل امکانات نیز ، برخوردار است به کار گیرند. در این صورت معلم باید نقش سنتی خود را رها کند. او نباید هویت، حقانیت، اصالت و اعتبار خودش را در ایستادن سرکلاس و انتقال یک طرفه مطالب به صورت از پیش سازماندهی شده به دانش آموزان جستجو کند، بلکه باید بتواند به عنوان یک مشاور و راهنما تسهیل کننده فرآیند یاد دهی - یادگیری باشد. (مهرمحمدی . ۱۳۷۹: ص ۱۶۲).

در به کارگیری رویکردهای نوین تدریس در میان مواد درسی آموزش ابتدایی، زبان فارسی دارای اهمیت خاصی می باشد .

زبان فارسی سرچشمه زلال و گوآرایی است که میلیون ها عاشق در سراسر گیتی با آن جان و روان راسیراب و از باده عشق و معنویت آن سرمست می گردند. این چشمه زاینده و فیاض طی سالیان دراز در کشاکش روزگار، جوشان و غلیان ، تشنگان وادی معرفت و خرد را از باده عرفان و ادب و اندیشه سیراب ، بلکه مدهوش و مشعوف ساخته است. وظیفه فرد فرد ماست که در شکوفایی این درخت سترگ و جوشش این چشمه فیاض به اندازه توانایی تلاش و کوشش کنیم.

برای شناخت ادبیات ایران زمین، باید از جاده و مسیر دستور و دستور نگاری عبور کرد. لازم است که دانش پژوهان از دانش دستور آگاهی داشته باشند تا بتوانند متون ادب فارسی را بهتر بفهمند . می دانیم که اساس یادگیری زبان و درست سخن گفتن و درست نوشتن، تمرین و ممارست است، نه آموختن دستور زبان، ولی برای شناخت درست و علمی زبان و برای جلوگیری از نابسامانی و گزینش های نابجای واژه سازی در مقابل مفاهیم جدیدی که وارد جامعه می شوند یادر جامعه پدید می آیند و نیز در مدارس و سازمان های انتشاراتی برای توجیه و روشنگری تصحیحاتی که در نوشته ها و مقالات و کتاب ها به عمل می آید و نیز برای سهولت یادگیری زبان های بیگانه، آموختن دستور اگر ضرورت نداشته باشد، سودمند است و سودمندی آن در حدی است که ما را وادار می کند دستور یاد بگیریم و درست هم یاد بگیریم .

(گیوی . ۱۳۷۳ : ص ۶) .

ازاینها فراتر، برای یادگیری دانش زبان شناسی که گستردگی روز افزون آن با دانش های گوناگون از ادبیات گرفته تا فیزیک و فلسفه واز تاریخ گرفته تا صنعت ماشین موجب می شود که ترجمه نقشی برانزده در دنیای آینده به عهده داشته باشد نیز، یاد گرفتن دستور ضروری است و در واقع دستور زبان را به معنی درست کلمه باید همان مقدمات زبان شناسی تلقی نمود . (همان : ص ۸).

لذا با توجه به اهمیت این درس وهمچنین لزوم به کارگیری رویکردهای نوین تدریس، لازم است که پژوهشگران نسبت به بررسی و مطالعه کار برد رویکرد های نوین تدریس در این درس اهتمام داشته باشند. و امید است که در این پژوهش قدمی هرچند کوچک در جهت هدفی بزرگ که همان اعتلای زبان فارسی و کارآمد نمودن روش های تدریس آن در جهت تسهیل فرآیند یاددهی - یادگیری درس زبان فارسی می باشد، برداشته شود و شروعی باشد برای پژوهشگران دیگر در جهت ادامه این راه، باشد که نتایج این تحقیقات، چراغی باشد فراسوی برنامه ریزان، و مراکز تامین و تربیت نیروی انسانی دروزارت آموزش و پرورش و معلمان دلسوزو زحمت کش سرزمینمان ایران.

۲-۱ بیان مسئله

امروزه یکی از ضروریات اساسی و حیاتی کشور ما توجه لازم و علمی به توسعه در تمامی زمینه های آن می باشد و مهمترین نهاد در این زمینه آموزش و پرورش است. تدریس، یکی از عناصر اصلی فرآیند آموزش و پرورش می باشد که در کارآیی نظام آموزش نقش مؤثری را ایفا می کند. با توجه به عوامل متعددی نظیر عدم آشنایی معلمان با مفهوم کامل و جدید تکنولوژی آموزشی، عادت به روشهای سنتی معلم مدار (موضوع مدار) به علت اجرای ساده، عدم اطلاع کافی از اهداف آموزش و پرورش و تدریس در بیشتر مدارس ما به معنای انتقال اطلاعات از ذهن معلم به شاگرد می باشد که موجب می شود ذهن شاگرد به تدریج از مطالب بی تناسب با نیاز و فکرش انباشته شود و وادار به تکرار طوطی وار مطالب شود و این خود موجب کسالت از یادگیری و رکود علمی و دلزدگی از فعالیتهای علمی می شود. (عابدی، ۱۳۷۹: ص ۳).

به لحاظ اهمیت ویژه دوره ابتدایی از میان دوره های مختلف آموزش و پرورش، باتوجه به سطح پائین تحصیلات معلمان دوره ابتدایی، بسیاری از معلمان این دوره در درسی که تدریس می کنند، بویژه در سالهای آخر ابتدایی، زمینه ای ضعیف خواهند داشت. نکته دیگر این که مطالعات ضمن خدمت معلمان نیز در سطح نسبتاً مناسبی قرار ندارد که عمدتاً به نحوه سیاست گذاری و اشتغال آنها به خصوص معلمان زن که دارای مسئولیت مضاعف در خانه می باشند، مربوط می شود. از طرفی تأکید زیاد بر کمیت و محفوضات و توجه اندک به کیفیت و سطح تجزیه و تحلیل و نمره محوری، موجب به کارگیری روش های تدریس غیر فعال میان معلمان و از جمله دوره ابتدایی شده است و در این راستا لزوم توجه به الگوهای نوین تدریس برای استفاده از راهبردها و روش های یاد دهی - یادگیری بسیار مهم است. (طالب زاده، ۱۳۷۹: ص ۱۸۰-۱۶۰).

باتوجه به اهمیت خاصی که در یادگیری درس زبان فارسی، بعنوان گرانبهاترین میراث فرهنگی ما ایرانیان، وجود دارد و با توجه به این موضوع که امتحان این درس شفاهی است، معلمان آن را به صورت گذرا و روخوانی تدریس می کنند و به نظر می رسد این موضوع می تواند یکی از علل مهم ضعف شناخت اجزای جمله در دانش آموزان، در دوره های تحصیلی بالاتر باشد.

نظر به اینکه هر یک از الگوهای تدریس دارای اثرات جانبی، تربیتی مثبت بر توسعه و تکامل استعدادهای گوناگون شاگردان است و نیز می تواند خود، به عنوان یک الگوی یادگیری در دانش آموزان مفید واقع شود، پژوهشگر پس از بررسی سابقه الگوی استقرایی به عنوان یک الگوی مفید در یادگیری درس علوم تجربی، ریاضی و زبان انگلیسی، به بررسی تأثیر الگوی تدریس به شیوه استقرایی بر یادگیری دانش آموزان در درس دستور زبان فارسی سال پنجم ابتدایی می پردازد و مسئله به صورت زیر بیان می شود:

« آیا تدریس به روش تفکر استقرایی می تواند موجب افزایش یادگیری شاگردان نسبت به استفاده از روش های سنتی تدریس گردد؟ »

۱-۳ اهمیت مسئله

در گذشته از زبان به عنوان ابزاری برای شناخت محیط بیرون و درون انسان بهره گیری می شد، ولی در دنیای امروز با پیچیدگی علوم به تدریج زبان از صورت ابزار صرف خارج شده و خود، موضوع شناخت تازه‌ای برای انسان گشته است. در این راستا، هرگاه انسان خواسته است یکی از پدیده های طبیعی یا اجتماعی را بررسی نماید، ناگزیر شده آن را به اجزایش تقسیم کند و پس از بررسی و مطالعه اجزاء، از مجموعه مطالعات خود بینش و هدفی کلی در مورد پدیده مورد نظر کسب نماید. احاطه بر تمامی زبان نیز، به عنوان یک کل، هیچگاه امکان پذیر نبوده است. لذا به بخش های سازنده اش تجزیه شده و هر بخش موضوع علم تازه ای گشته است.

زندگی جمعی و ایجاد ارتباط، یکی از امور مهمی است که همیشه برای بقای انسان ضرورت تام داشته است. در طول تاریخ، مردم جوامع مختلف به علل متفاوت با یکدیگر ارتباط داشته اند و برای موفقیت در ارتباط، لازم بود زبان های یکدیگر را بیاموزند. اکنون بسیاری از مردم جهان با بیش از یک زبان آشنایی دارند و دو یا چند زبان را به راحتی صحبت می کنند. در این رابطه آنچه در مرحله اول دارای اهمیت قرار دارد، یادگیری زبان مادری است. و از آنجایی که یادگیری عمومی و برنامه ریزی شده در مدارس و مراکز آموزشی صورت می گیرد، معلم و شاگرد محورهای اصلی فرآیند یاددهی - یادگیری می باشند.

پیشرفت های روز افزون دانشمندان و علمای تعلیم و تربیت در امر بهینه سازی و کار آمدی فرآیند یاددهی - یادگیری، ما را بر آن می دارد تا در رسالت و حرفه معلمی نگرشی عمادانه، عالمانه و عاشقانه داشته باشیم. بی توجهی یا بی اطلاعی برنامه ریزان و معلمان از سازه های مواد درسی و شیوه های انتقال اطلاعات، مهارت ها و نگرش های مثبت در دروسی همچون زبان و ادبیات فارسی، سبب شده تا روند آموزش آن بازدهی نزولی داشته باشد. یکی از نموده های بارز آن دل بستگی شدید معلمان و مسئولان به شیوه های سنتی است به نحوی که گاه تغییر در روش آموزشی به منزله تغییر در اطلاعات مربوط به زبان و ادبیات تلقی می شود.

الگوها و روش های تدریس راهکارهای اجرایی ارائه مناسب یک محتوا را مشخص می نمایند. این مهم طی سالهای گذشته مورد عنایت مسئولین امر قرار گرفته است و در این راستا الگوی تفکر استقرایی به عنوان یکی از روش های مطلوب، پویا و فعال، جایگاه معتبری در فرآیند تدریس یافته است. با اندکی تأمل می توان دریافت که درس ها و موادی مثل زبان فارسی، آرایه ها، دستور و نقد ادبی را می توان با این الگو آموزش داد، زیرا در این الگوی تدریس دانش آموز در شرایطی قرار می گیرد که در نهایت مفهوم یا مفاهیم درس را با فرآیند هایی مثل تمیز، تشخیص، مقایسه، استدلال، استنتاج، تحلیل و ارزیابی در یافت و فهم کند. (قاسم پور، ۱۳۷۸: ص ۱۸).

باتوجه به این مسئله پژوهشگر در این بررسی درس دستور زبان فارسی پنجم ابتدایی را براساس الگوی استقرایی طراحی نموده است و آن را مورد بررسی قرار داده است.

امیداست نتایج این تحقیق مورد استفاده برنامه ریزان، مراکز تامین و تربیت نیروی انسانی و معلمان و مدرسین قرار گیرد و قدمی مؤثر در بهبود فرآیند یا ددهی - یادگیری باشد.

۴-۱ اهداف پژوهش

- ۱- تعیین میزان تأثیرآمورش به روش تفکر استقرایی بر یادگیری درس دستور زبان فارسی مقطع پنجم ابتدایی .
- ۲- در صورت اثبات فرضیه پژوهش، معرفی و پیشنهاد الگوی تفکر استقرایی به عنوان یکی از الگوهای مناسب در آموزش دستور زبان فارسی.

۵-۱ فرضیه پژوهش

« تدریس به شیوه تفکر استقرایی در یادگیری درس دستور زبان فارسی پایه پنجم ابتدایی مؤثرتر از روش سنتی است.»

۶-۱ تعاریف عملیاتی

یادگیری^۱

یادگیری تغییری است که بر اثر تجربه یا آموزش در رفتار موجود زنده پدید می آید. با توجه به اینکه یادگیری قابل اندازه گیری مستقیم نمی باشد، به منظور سنجش میزان تسلط افراد بر یک محتوای درسی یا آموخته های افراد در زمینه های گوناگون درسی، از آزمون های پیشرفت تحصیلی استفاده می شود. (بازرگان . ۱۳۸۱: ص ۱۷۵). در اینجا تفاوت نمره ای که قبل و بعد از تدریس دستور زبان فارسی به وسیله الگوی تفکر استقرایی به دست می آید، میزان یادگیری را مشخص می کند. (پارسا . ۱۳۷۴: ص ۲۳)

^۱ - تحقیقات مربوط به رویکردهای یاددهی - یادگیری، تاکنون دو گرایش اساسی را تعقیب کرده اند. الف - رویکرد نظری به فرایند یاددهی - یادگیری، ب - مطالعه فرایند یاددهی - یادگیری در کلاس درس. هرچند که نظریه های یاددهی یادگیری هنوز وضع آشفته ای دارند اما به طور کلی مطالعات مربوط به رویکرد های یاددهی - یادگیری منتج از تغییر درجهت گیری نظریه های مربوط به این رویکرد ها هستند. در چند دهه اخیر همت مریان در گسترش رویکرد های یاددهی - یادگیری، با تکیه بر دیدگاههای رفتارگرایی، شناخت گرایی و انسان گرایی، بر آن است تا با یکدیگر تعارضی ایدئولوژیک داشته باشند.

هریک از این دیدگاه ها نگرش خاصی نسبت به یادگیری دارند به عنوان مثال در دیدگاه شناختی، یادگیری با مفهوم پردازش های گوناگون از چگونگی تفکر کودک ارتباط دارد؛ در دیدگاه رفتارگرا، یادگیری (هدف های یادگیری) به واحدهای کوچکتر تقسیم شده است تا دانش آموزان به سطح توانایی مورد نظر در مهارت های گوناگون برسند و در دیدگاه انسان گرا یادگیری، امری «خود تناسب یافته» است که با ادراک دانش آموز از خود ارتباط دارد. (میلر . ۱۳۷۹).

الگوی استقرایی

مجموعه ای از سه راهبردی سه شیوه آموزشی است که می تواند جریانات استقراءذهنی به خصوص توان طبقه بندی و استفاده از طبقات را تدوین کند و به آموزش تفکر به شیوه دانشمندان در موقع تحلیل مطالب و خلق فرضیه ها بپردازد. این الگو با تشکیل مفهوم شروع شده و در جهت تفسیر مطالب و کار برد اصول پیش می رود. (تابا . ۱۹۶۶ : ص ۳۴) .

آموزش ابتدایی

مرحله پایه آموزش و پرورش است که از پنج سال تشکیل شده است و سن ورود به آن شش سالگی است . تحصیلات در این دوره عمومی ، اجباری و رایگان است . (کلیات نظام جدید . ۱۳۷۳ : ص ۲۶) .

دستور زبان فارسی

دانشی را که از چگونگی کلمات فارسی و حالات مختلف آن در جمله گفتگو می کند، دستور زبان فارسی گویند. کلمه دستورا نخست میرزا حبیب اصفهانی نویسنده دستور سخن در سال ۱۲۹۸ هجری شمسی به کار گرفته است . (طالقانی . ۱۳۶۱ : ص ۹) .^۱

۱-۷ متغیرهای پژوهش

متغیر مستقل: تدریس به شیوه تفکر استقرایی

متغیر وابسته: میزان یادگیری درس دستور زبان فارسی پنجم ابتدایی

متغیر کنترل:

- در این بررسی فقط پایه پنجم ابتدایی مورد مطالعه قرار می گیرد.

- با توجه به شرایط خاص و متفاوت مدارس غیر انتفاعی در این بررسی فقط مدارس دولتی مورد

مطالعه قرار می گیرند.

- موضوع درس

^۱ - در این پژوهش منظور از دستور زبان فارسی محتوای دستوری کتاب فارسی سال پنجم ابتدایی است که شامل مواردی همچون فعل ، فاعل ، مفعول ، صفت ، قید ، مفرد ، جمع ، نهاد ، گزاره و می شود .

فصل دوم

پیشینه پژوهش

۱-۲ مقدمه

در این فصل مبانی نظری مرتبط با الگوی استقرایی مورد بررسی قرار گرفته است. ابتدا ضمن بررسی اهمیت و نقش زبان و کارکرد های آن و همچنین عناصر برنامه درسی، از میان عناصر پنج گانه آن روش های تدریس و چهار خانواده مهم الگوهای نوین تدریس شرح داده شده اند و پس از معرفی الگوی استقرایی و جنبه های مختلف آن، یافته های حاصل از تحقیقات مرتبط با موضوع پژوهش مورد تحلیل قرار گرفته است.

۲-۲ برنامه ریزی درسی

برنامه ریزی درسی عبارت است از برنامه ریزی فرصت های یادگیری جهت ایجاد تغییرات خواسته شده در دانش آموزان و ارزیابی میزان ایجاد این تغییرات که با عناصری چون: هدف ها، روشها، محتوا، مواد و وسایل و ارزشیابی ارتباط دارد. برنامه ریزی تدریس (آموزش) نیز از آنجا که عمدتاً با یادگیری (یاددهی - یادگیری) ارتباط دارد، از ویژگی های مشترکی با برنامه ریزی درسی برخوردار است. برنامه درسی شامل عناصر مختلفی است که توسط صاحب نظران و متخصصان این رشته به طور متفاوت ذکر شده ولی در میان همه این اجزاء، عناصر هدف، محتوا، روش، مواد و وسایل آموزشی و ارزشیابی مورد توافق تمامی صاحب نظران می باشند که در اینجا هر کدام از این اجزاء به اختصار معرفی می شوند. (میرزا بیگی، ۱۳۸۰: ص ۵۵).

۱-۲-۲ هدف های آموزشی و پرورشی

هدف، محور هر گونه برنامه ریزی را تشکیل می دهد، از این جهت توجه به آن در تمام سطوح برنامه ریزی درسی و آموزشی لازم است. تعیین هدفها در برنامه ریزی موجب هدایت کلیه فعالیت ها در جهت تغییرات مورد انتظار می شود و کار آیی بیشتر سیستم آموزشی را تضمین می کند. منابع انتخاب هدف ها از نظر متخصصان برنامه ریزی درسی و آموزش، شامل یادگیرنده، جامعه و مواد درسی است. طبقه بندی و تعیین هدف های آموزشی در حیطه های مختلف از این جهت ضرورت دارد که یاد دهی و یاد گیری صرفاً به کسب دانش و یاد گیری طوطی وار منجر نگردد. بلکه علاوه بر کسب دانش، مواردی چون پرورش مهارت های ذهنی، ایجاد توانایی در فهم و کاربرد آنچه فرا گرفته شده را مد نظر قرار دهد. همچنین علاوه بر جنبه های ذهنی و شناختی، تغییرات عاطفی مورد نیاز مرتبط با موضوعات درسی و هدف های آموزشی را مورد توجه قرار دهد و در موارد لازم به تقویت مهارت های بدنی و عضلانی بپردازد. (همان: ص ۱۵۴-۱۵۲).

برای هدف های آموزشی طبقه بندی های متعددی ذکر شده است که می توان به طبقه بندی هدف های آموزشی بلوم، طبقه بندی هدف های آموزشی گانیه و طبقه بندی هدف های آموزشی مریل اشاره کرد. (فردانش، ۱۳۸۰: ص ۸۸-۹۹).

۲-۲-۲ محتوا

محتوا یکی از عناصر برنامه درسی است که تحقق هدفها با استفاده از آن انجام می شود و عمدتاً از طریق کتاب های درسی، کتاب های کمک درسی و کمک آموزشی ارائه می گردد. اهمیت محتوا، مستلزم آشنا بودن معلمان و مدرسان نسبت به معیارهای انتخاب محتوا است و کار برد مناسب معیارها را می طلبد. مهم ترین معیار انتخاب محتوا، تناسب آن با هدف های آموزشی مورد نظر است. تناسب محتوا با نیازها، مسائل و ارزش های اجتماعی را می توان در زمره منبع جامعه در انتخاب هدف های آموزشی قرار داد. (میرزا بیگی، ۱۳۸۰: ص ۲۰۳ - ۲۰۲).

آموزش کارآمد، علاوه بر ضرورت انتخاب محتوا، سازماندهی مناسب آنرا نیز می طلبد. در بررسی ملاک های اساسی درس سازماندهی محتوا، مواردی چون توالی، تداوم، وسعت و تعادل مورد تأیید قرار گرفته است. (فتحی، ۱۳۸۰: ص ۱۲۸-۱۲۲).

۱-۲-۲-۲ اهمیت و نقش زبان

همه انسان ها صرف نظر از جنس، نژاد، رنگ و سایر تفاوت های زیست محیطی و مردم شناختی از یک توانایی ویژه به نام قوه نطق یا قوه بیان برخوردارند که از همان سالهای اولیه کودکی اصلی ترین نظام ارتباطی هر جامعه را تشکیل می دهد.

از نقش های زبان می توان به: «نقش ارتباطی» به عنوان نخستین و اساسی ترین نقش زبان، «نقش تکیه گاه اندیشه» که شکل دهنده اکثر فعالیت های ذهنی انسان می باشد، «نقش عاطفی» که بیان کننده حالتهای عاطفی شخصی و احساسات روانی می باشد و «نقش هنری» که بوسیله تغییر در ساخت های آوایی، صرفی، نحوی و معنایی زبان متجلی می شود، اشاره کرد. (زندى، ۱۳۸۰: ص ۶-۷)

انسان به یاری زبان به افکار دیگران پی می برد و دیگران را از مقاصد و نیات خود آگاه می سازد. علاوه بر این زبان وسیله درک واقعیات و حرکت انسان به سوی کمال است. زبان وسیله پرورش عواطف و بعد معنوی انسان است. فصاحت و بلاغت قرآن کریم و اثرات شگرف و معجزه آسای آن در اعتلای روح بشر و تلطیف عواطف و احساسات والای آن بر احدی پوشیده نیست. تاثیر سخنان پرمغز و کلام موزون مولای متقیان حضرت امیر المؤمنین علی (ع) در کتاب نهج البلاغه بر اهل بینش کاملاً آشکار است.

اهمیت زبان و اثرات تربیتی و اجتماعی آن علاوه بر ایجاد تفاهم، آن است که داشتن زبان گویا و قلم توانا و فهم قوی و گوش حساس، با رشد شخصیت رابطه مستقیم دارد و مربیان می توانند با پرورش و تقویت قوه بیان و تحریک ذوق ادبی کودکان، یکی از قوی ترین موجبات کامیابی های اجتماعی آنان را فراهم آورند و کودکان را از همان ابتدا برای حل مسائل زندگی و ابراز شخصیت اجتماعی مجهز و آماده سازند و با استفاده از فرصت های مناسب که در محیط دبستان یا خارج از آن به دست می آید، در جهت تقویت و توسعه زبان و پرورش شخصیت آنان کوشش نمایند.

(دفتر تحقیقات و برنامه ریزی درسی ۱۳۷۰: ص ۲-۴).

۳-۲-۲ روش های تدریس

روش از عناصر اصلی برنامه درسی است که در جهت تحقق هدف های آموزشی، مورد استفاده قرار می گیرد. از این رو لازم است روش های یاددهی- یادگیری (تدریس) بر اساس مجموعه هدف های آموزشی انتخاب شود. چنان که از طریق آن بتوان علاوه بر دانش افزایی، به دیگر جنبه های یادگیری یعنی مهارت آموزی و تغییر نگرش نیز پرداخت. کاربرد مناسب روش های تدریس مستلزم شناخت انواع روش ها است.

برای روش ها و فنون تدریس، تقسیم بندی های مختلفی ارائه شده است، از جمله:

۱- از نظر تاریخی: «روش های تاریخی و روشهای نوین»

۲- برحسب قالب های مورد نظر: از قبیل «روشهای سخنرانی، بحث گروهی، ایفای نقش، پروژه، گردش علمی و ...»

۳- از نظر نحوه ارائه مطالب و پرداختن به اهداف آموزشی مورد نظر به صورت مستقیم یا غیر مستقیم یا «روش مستقیم و غیر مستقیم»

۴- از نظر فعال و غیر فعال بودن یاد گیرنده: و یا «روش های فعال و غیر فعال» (میرزا بیگی، ۱۳۸۰: ص ۲۱۳-۲۱۱).

الگوهای تدریس

معتبرترین منبع برای معرفی الگوهای تدریس، کتاب الگوهای تدریس می باشد که مؤلفین آن چهار خانواده یا چهار گروه از راهبردهای تدریس را مشخص نموده که هر کدام دارای ارتباط خاصی با دیدگاه های برنامه درسی هستند و در ذیل هر یک از این خانواده ها حد اقل هفت، هشت یا بیشتر، راهبرد مستقل توضیح داده شده، بطوریکه در مجموع سی الگو یا راهبرد تدریس گرد آوری و معرفی شده است.

این چهار خانواده عبارتند از:

۳-۲-۲-۱ خانواده الگوهای رشد و ویژگی های شخصی (فرد)

این خانواده شامل الگوهایی هستند که مهم ترین ویژگی آنها فرد محوری است. استفاده از این الگوها ضمن این که سبب ایجاد و تقویت ویژگی های مثبت شخصی از قبیل: اتکای به نفس، استقلال، ارزش شخصی، خود پنداری و اراده در فراگیران می شود، موقعیت هایی را فراهم می سازد که با استفاده از آنها معلم می تواند در نقش درمانگر ظاهر شده واز طریق برقراری رابطه قوی و عاطفی با فراگیران، به شناخت و مداوای روحی ایشان بپردازد. این دسته از الگوها با دیدگاه تحقق فرد در برنامه درسی سنخیت دارند. (مهرمحمدی، ۱۳۷۹: ص ۱۰۹-۱۰۸).